

Asia: VN/6617/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi järjestäytyneen rikollisuuden hallinnollisesta torjunnasta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi järjestäytyneen rikollisuuden hallinnollisesta torjunnasta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. THL pitää järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostamista tärkeänä tavoitteena. Viranomaisten välisen tiedonvaihdon, tilannekuvan muodostamisen ja hallinnollisten torjuntakeinojen vahvistaminen voi osaltaan parantaa yhteiskunnan kykyä ehkäistä järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa ja sen vaikutuksia.

Luonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi uusi laki järjestäytyneen rikollisuuden hallinnollisesta torjunnasta. Lailla perustettaisiin keskusrikospoliisiin järjestäytyneen rikollisuuden analyysikeskus, joka ylläpitäisi valtakunnallista tilanneymmärrystä, luokittelisi järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviä ryhmiä ja henkilöitä sekä antaisi lausuntoja ja luovuttaisi tietoja muille viranomaisille. Lisäksi muutettaisiin muun muassa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettua lakia, rahankeräyslakia ja rahapelilakia.

Nyt annettavassa lausunnossa on viisi teemaa, jotka on otsikoitu.

Tiedonsaantioikeuden rajaukset ja vaikutuksenarviointi

Ehdotetun lain 5 §:n mukaan järjestäytyneen rikollisuuden analyysikeskuksella olisi oikeus saada tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot viranomaisilta, julkista tehtävää hoitavilta yhteisöiltä ja yksityisiltä toimijoilta salassapitosäännösten estämättä.

Pykälätekstistä puuttuu poliisilain (872/2011) 4 luvun 2 §:n vastaava rajausta, jonka mukaan tiedonsaantioikeus väistyy, jos tiedon antaminen on laissa nimenomaisesti kielletty tai sitä on rajoitettu. Rajausta todetaan vain säännöskohtaisissa perusteluissa (s. 78–79). Luonnoksen oma kansainvälinen vertailu (s. 65) osoittaa, että Ruotsin tietojenluovutuslaki sulkee nimenomaisesti pois terveydenhuollon tiedot, potilastiedot, sosiaalihuollon tiedot ja tutkimustiedot. Suomen luonnoksessa vastaavaa rajausta ei ole. Myös tämä vertailu osoittaa, että potilas- ja asiakastiedot sekä tilasto- ja tutkimustarkoituksiin kerätyt tiedot olisi perusteltua rajata tiedonsaantioikeuden ulkopuolelle nimenomaisella säännöksellä.

Pykälätekstin ja perustelujen välinen ristiriita tulisi nähdäksemme korjata pykälätasolla siten, että 5 §:n tiedonsaantioikeuteen tulisi lisätä rajausta, jonka mukaan oikeus ei koske tietoja, joiden luovuttaminen on muualla laissa kielletty tai rajoitettu. Potilas- ja asiakastiedot sekä tilasto- ja tutkimusaineistot tulisi sulkea pois nimenomaisesti Ruotsin mallin mukaan.

Esitysluonnoksesta jää epäselväksi, kattaisiko tiedonsaantioikeus Vankiterveydenhuollon (VTH) potilasrekisterin, THL:n tilasto- ja rekisteriaineistot sekä oikeuspsykiatrian ja oikeuslääkinnän tiedot. Potilas- ja asiakastietojen luovutuksesta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023), tilastotarkoituksiin kerättyjen tietojen käyttötarkoituussidonnaisuudesta tilastolaissa (280/2004) ja sote-tietojen toissijaisesta käytöstä niin sanotussa toisiolaissa (552/2019). Näiden suhde ehdotettuun 5 §:ään jää avoimeksi.

Esityksen mukaan (9 § ja 16 §) analyysikeskuksen rekisteriin voitaisiin tallentaa tietyissä tilanteissa terveydentilaa koskevia tietoja. THL kiinnittää huomiota siihen, että esityksen vaikutusarvioinnissa (jakso 4.2) ei käsitellä lainkaan sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Arvioimatta jää esimerkiksi, voiko sääntely heikentää luottamusta hoitosuhteeseen, jos terveystietoja voidaan käyttää poliisijohtoisessa analyysikäytössä.

Vaikutusarviointia tulisi täydentää sosiaali- ja terveydenhuollon osalta, erityisesti hoitosuhteen luottamuksen ja vankiterveydenhuollon näkökulmasta.

THL pitää tärkeänä, että lain jatkovalmistelussa arvioidaan täsmällisesti ehdotetun tiedonsaantioikeuden suhde mainittuihin erityissäädöksiin. Potilas- ja asiakastiedot sekä tilasto- ja tutkimustarkoituksiin kerätyt tiedot tulisi rajata tiedonsaantioikeuden ulkopuolelle nimenomaisella säännöksellä.

Terveystietojen käsittely ja vaikutukset luottamuksellisiin palvelusuhteisiin

Esityksessä mahdollistettaisiin tietyissä tilanteissa terveyttä koskevien tietojen käsittely analyysikeskuksen rekisterissä. THL kokee, että sääntelyn vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaan sekä luottamuksellisiin hoito- ja asiakassuhteisiin ei ole arvioitu riittävästi.

Vaikutusarvioinnissa olisi tarpeen tarkastella erityisesti sitä, miten sääntely voi vaikuttaa asiakkaiden ja potilaiden luottamukseen hoitosuhteeseensa. Tämä korostuu erityisesti sellaisissa palveluissa, joissa asiakkaat ovat haavoittuvassa asemassa, kuten päihdepalveluissa, mielenterveyspalveluissa ja vankiterveydenhuollossa.

THL esittää, että vaikutusarviointia täydennetään sosiaali- ja terveydenhuollon sekä VTH:n näkökulmasta.

Henkilöiden, verkostojen ja ryhmien luokittelu, oikeusturva ja lasten oikeudet sekä lastensuojelu

THL pitää tärkeänä, että analyysikeskuksen suorittamaan henkilöiden, ryhmien ja verkostojen luokitteluun liittyvät oikeusturvakysymykset arvioidaan huolellisesti.

Luokittelumenettelyyn liittyy riski sekä virheellisistä positiivisista että virheellisistä negatiivisista luokituksista. Tämän vuoksi toimintaan tulisi sisältyä järjestelmällinen riskien arviointi sekä riskienhallintasuunnitelma, jossa kuvataan menettelyt virheellisten luokitusten ehkäisemiseksi.

Alaikäisten osalta tulee lisäksi varmistaa, että lasten oikeuksien toteutuminen huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Luonnoksessa tunnistetaan yhteistyön tarve lastensuojelun kanssa, mutta näkökulmaa voitaisiin kuitenkin edelleen vahvistaa.

Lisäksi olisi perusteltua arvioida, liittyykö Lupa- ja valvontaviraston järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa koskevaan tehtäväkenttään myös lastensuojelun sijaishuollon valvontaan liittyviä kysymyksiä (vrt. Ruotsin poliisin raportti 2024).

THL pitää tärkeänä, että kaikista lastensuojelun sijaishuollon yksiköistä olisi avoin rekisteri, josta käyvät ilmi Soterin minimitietojen lisäksi esimerkiksi omistuspohja, keskeiset valvontahavainnot ja henkilöstön osaaminen.

Vankiterveydenhuollon (VTH) näkökulma

THL:ää tai VTH:ta ei mainita 164-sivuisessa luonnoksessa kertaakaan. Kumpikaan ei ole analyysikeskuksen toimivaltainen viranomainen, joita 1 §:n mukaan olisivat Poliisi, Rajavartiolaitos, Maahanmuuttovirasto, Rikosseuraamuslaitos, Ulosottolaitos, Tulli, Verohallinto, Liikenne- ja viestintävirasto, Lupa- ja valvontavirasto sekä Kansaneläkelaitos. THL:llä ja VTH:lla ei siten olisi edustajaa keskuksessa eikä 4 §:n mukaisia tiedonantotehtäviä. Vaikutukset kohdistuisivat molempiin välillisesti, ennen kaikkea keskuksen yleisen tiedonsaantioikeuden kautta.

Rikosseuraamuslaitos kuuluu lain tarkoittamiin toimivaltaisiin viranomaisiin, ja analyysikeskuksen tiedonsaantioikeus kattaisi ehdotetun 4 §:n 1 momentin 4 kohdan perusteella Rikosseuraamuslaitoksen rekisterit, mukaan lukien turvallisuustietorekisterin. VTH:n potilasrekisteri ei kuitenkaan kuulu näihin rekistereihin, joten siihen soveltuisi ainoastaan 5 §:ssä säädetty yleinen tiedonsaantioikeus.

Esitysluonnoksen mukaan Suomen vankiloissa on noin 350 järjestäytyneeseen tai verkostomaiseen rikollisuuteen kytkeytyvää vankia. Analyysikeskuksen 7 §:n mukainen henkilöiden ja ryhmien luokittelu voi vaikuttaa vankeusaikaiseen toimintaan ja siten välillisesti myös VTH:n potilaisiin esimerkiksi sijoittelun, valvonnan ja kuntoutusmahdollisuuksien kautta.

Esityksessä tuodaan esiin järjestäytyneiden rikollisryhmien pyrkimykset vaikuttaa vankiloiden henkilöstöön sekä soluttautua alan tehtäviin. THL katsoo, että vastaavat turvallisuus- ja vaikuttamisriskit voivat kohdistua myös VTH:n henkilöstöön, mikä olisi syytä huomioida vaikutusten arvioinnissa.

Hankinnat ja valtionavustukset

THL seuraa esityksen vaikutuksia hankintoihin ja tulkitsee tässä vaiheessa, että vaikutukset liittynevät esimerkiksi toimittajien luotettavuuden arviointiin ja rikollisverkostojen tunnistamiseen. THL tulkitsee, että uuden lainsäädännön voimaan saattamisen yhteydessä lienee myös tarpeellista seurata ja arvioida valtionapuviranomaisille luovutettavien tietojen käytännön merkitystä tilanteissa, joissa tietoja ei voida käyttää valtionavustuspäätöksen perusteena eikä niitä voida luovuttaa yleisölle tai asianosaiselle.

Malo Jenna
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL